

SAGALASSOS

“Sagalassosluların en onurlu kenti, Romalıların dostu ve müttefiki olan ilk Pisidia kenti”

Antalya ilinin 109 km kuzeyi, Ağlasun'un (Burdur bölgesi) 7 km kuzeyinde yer alan Pisidia kenti Sagalassos, batı Torosların batı kolunda, Ağlasun Dağları'nın güneye bakan dik yamacına (1.400- 1750 metre arası) iskân edilmiştir. Bulunduğu konumun avantajları oldukça fazladır. Öncelikle, Pamfilya (Pamphylia) güney kıyısını Orta Anadolu dağlık arazilerine bağlayan bir dağ geçidini kontrol eder. Bu geçit, Osmanlı Dönemi boyunca da kullanılmış 1706 yılında Fransız gezgin P. Lucas Antalya'dan Konya'ya giden bir karavana katılmış, karavan yolu onu Sagalassos'un kalıntılarına doğru götürerek yerleşmeyi keşfetmesini sağlamıştır. Fakat yerleşmenin ismi, F. V. J. Arundell tarafından 1824 yılında tanımlanmıştır. Sagalassos yüzyılın geri kalan kısmında, C. Texier, W.J. Hamilton ve C. Fellows gibi birçok Avrupalı araştırmacının dikkatini çekmiştir. Yerleşmeyi, Roma Döneminin en iyi şekilde korunagelmış şehri olduğunu düşünmüşlerdir. Bununla birlikte 1884-1885 yılları öncesi, Polonyalı Kont K. Lanckoroński tarafından finanse edilen/desteklenen bir Avusturya keşif seferinin Sagalassos'a yolunun düşmesi birkaç yıl sürmüştür. Ekip, kalıntılar üzerinde iki sezon çalışmıştır. Bu ilk gezginler ve araştırmacılar özellikle mimari kalıntılar ve sayısız Yunan yazıtıyla ilgileniyorlardı. Yüzyılın sonlarına doğru, Bergama (Pergamon), Efes (Ephesos), Milet (Miletos) ve Priene gibi Ionia (İyonya) batı kıyısı boyunca uzanan daha büyük kentlerde kazılar yapılmaya başlanmış ve Sagalassos, 20. yüzyılın büyük kısmında unutulmaya yüz tutmuştur. Kentte modern araştırmalar R. Fleischer'in 1972 ve 1974 yıllarında Northwest Heroon (mezar anıtı) çalışmasıyla birlikte başlar. 1986'da S. Mitchell başkanlığında İngiliz "Pisidia Projesi" nin bir parçası olarak mimari ve epigrafik bir yüzey araştırması yapılır. Burdur Müzesi'nin gözetimi altında gerçekleştirilen iki kazı sezonu sonrasında 1991 yılında M. Waelkens geniş ölçekli kazılara başlar. O zamandan beri (1993 yılından bu yana) yerleşmenin ve etrafındaki 1200 km²'lik alan üzerinde çeşitli disiplinlerden bilimadamlarınca yapılan çalışmalarla Sagalassos Akdeniz'de gerçekleşen en büyük çok-disiplinli arkeolojik projelerden biri haline gelmiştir.

Sagalassos'un doğal koruması sadece 250 metre altındaki verimli Ağlasun Vadisi'ne bakan stratejik konumundan değil akropolisinden de sağlanmaktadır (akra). Akropolis, yerleşmenin hemen kuzeyinde yer alan ve sarp kayalıklarıyla yerleşmeyi ulaşılamaz kılan Tekne Tepe'nin zirvesinde (1882 metre) yer alır. Büyük İskender'in biyograflarından biri olan Arrianus, kentin önünde, "savunma ile ilgili nedenlerle hemen hemen kentin duvarları kadar sağlam" konik bir tepeyi tarif eder. Bugün bu tepe "İskender Tepesi" olarak bilinir ve MS 268-270 yıllarında Sagalassos'ta basılan ve Büyük İskender'i MÖ 333 yılında kenti ele geçirirken tasvir eden sikkelerde açıkça görülür.

Sagalassos'un konumunun bir diğer avantajı da yakın çevresinde pınarların bol oluşudur. Çok sayıda pınar ve aldığı bol yağışla birlikte eriyen karlar, bu dağ sırasının geçirimli kireçtaşının içlerine sızar. Antik kent ve Ağlasun Vadisi seviyesinde içeri sızan bu su, suya dayanıklı kalın kil birikintilerine ulaşır ve böylece düzinelerce pınar oluşturur. Bu pınarlardan biri olan Ağlasun Çayı'nı besleyen Aksu Nehri'nin (antik adıyla Kestros) ana kolu, Hellenistik Dönemden beri Sagalassos bölgesinin doğu sınırını oluşturmaktadır. Günümüzde kentin arkasında yer alan çıplak dağlar polen analizlerine göre MS 7. yüzyıla kadar meşe, sedir ve çam ağaçlarıyla kaplıydı. Bu yamaçlar, kente kereste ticareti ve Kestros Nehri'nin güney kıyısında taşımacılık sağlamış olmalıdır.

MÖ 2. yüzyılın başlarına kadar, güneyde Augustus'un zamanında alınan birkaç vadi dışında Sagalassos, 1200 km²'lik bir alanı kaplayan imparatorluk bölgesinin yaklaşık sınırlarını belirlemek zorundaydı. Bu bölge, sadece orman açısından zengin değil aynı zamanda güneybatı Anadolu'nun en verimli vadilerini de içeriyordu. Roma tarihçisi Livy, MÖ 189 yılındaki olayları tarif ederken şöyle der: "oldukça geniş ve her türden ekin ve meyve açısından zengin...". Dahası, arazi inşa için kireçtaşı ve demir oksit gibi madenlere de sahiptir. En azından MS 5. yüzyıla kadar diğer madenler Sagalassos'ta ikincil bir "cam fabrikası" sağlayan Levant ve Mısır'dan cam parçalarıyla karıştırılmıştır. Bununla

beraber, Sagalassos'un geniş bölgesinin önemli ekonomik katkılarından biri, keramik üretimi için muazzam kil birikintilerinin yaygın olarak var olmasıydı. Burdur düzlüğündeki Hacılar yerleşmesi, daha Son Neolitik ve İlk Kalkolitik dönemlerinde (MÖ 6500-5500) zamanının en iyi çanak çömleğini üretiyordu. İmparatorluk zamanlarında yaygın olan kaplar, tuğla ve çini kırsal kesimde varolan yerel kil kullanılarak yapılıyordu. Hellenistik Dönemde Sagalassos'ta kentin doğu banliyösünün "Çömlekçi Mahallesi" haline gelmiş merkezinden gelen kille yapılan yerel mat, kırmızı çanak çömlek geleneği vardı. Augustus döneminde bu zanaat, kentin 8 km güneyindeki bir vadiden ithal edilen çok iyi bir kille yapılmış kırmızı astarlı kapların endüstriyel üretimine dönüşmüştür. Bu "Sagalassos kırmızı astarlı çanak çömleği", bir çeşit "doğu sigillata" Pisidia ve Batı Anadolu'ya altı yüzyıldan fazla hizmet etmiş, hatta Doğu ve Orta Akdeniz pazarları, Ostia ve Kartaca'ya kadar ulaşmıştır.

Büyük İskender dönemindeki ve sonraları Arrianus tarafından kullanılan tarihi kaynaklar Sagalassos'u "savaşçı olduğu düşünülen Pisidialıların en gözü pek olanlarının yerleştiği küçük bir kent değil" diye tanımlar. Büyük olasılıkla bu şöhretlerini Pers kralları ve bazı düşmanları için paralı asker olarak hizmet etmeleri nedeniyle kazanmışlardır. Bu şöhretleri ayrıca Roma İmparatorluğu Dönemine kadar kamuya özgü ve mezar anıtlarında yer alan frizlerde silah betimlemelerinin neden bu kadar çok kullanıldığını ve popüler olduğunu da açıklar. Anadolu'ya olasılıkla MÖ 3. binyılın sonlarında göçmüş olan bir halk olan Pisidialılar, Luwice'den türemiş bir dil konuşurlardı. 2. binyılın ortalarından bu yana neredeyse sürekli Hititlerle savaş halinde olan çeşitli krallıklar kurmuşlardır. Sagalassos yerleşmesi de bu krallıklardan birinin sınırında yer alır.

Pisidialıları sadece Latin ve Yunan kaynaklarından biliyoruz. Bu kaynaklara göre, MÖ erken 5. yüzyıldan beri birçok Pisidialı, Büyük Pers Kralları ya da düşmanları için paralı asker olarak hizmet etmişlerdir. Bu durum, Geç 5. yüzyıl ve sonrasında, Yunan yazarlarca sıklıkla vurgulanan Pisidialıların itaatkâr olmada başarısız olmalarından kaynaklanmaktaydı. Aslında bu dönemin başlarında MÖ 546 yılında birleştiklerinden beri Pers İmparatorluğu'nun istikrarı için sürekli bir tehdit haline gelmişlerdi. Bu tarihten önce, MÖ erken 7. yüzyıldan itibaren, Lidya Krallığı Sagalassos'un içinde yer aldığı Batı Anadolu'nun "efendisi" idi. MÖ 10. yüzyıldan itibaren Hititleri Orta Anadolu'nun bir gücü konumuna getiren Frig Krallığı ile olan ilişkileri ise hala belirsizdir.

Sagalassos ismi büyük olasılıkla Luwice kökenlidir. MÖ 14. yüzyılın ortalarında bir Hitit kraliyet mektubunda Salawassa'nın Luwi dağ kalesi olarak bahsedilir. Ancak Tunç Çağına ait birkaç çanak çömlek parçası dışında bu dönemde bilinen bir yerleşmeyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Kentin batı kısmında yapılan yoğun yüzey araştırmaları sırasında o döneme ait kap parçaları toplansa da (yüzey malzemesi) 2011 yılında Sagalassos'un en erken in situ malzemesi doğu banliyöde bir terasta – olasılıkla tarım için kullanılan- bulunmuştur ve bu malzemeler 5. yüzyıla ait çanak çömlek parçalarından oluşur. MÖ 5. yüzyıldan 2. yüzyılın sonlarına kadar Sagalassos'un MÖ geç 3. yüzyıl kent surları içindeki yaklaşık 13 hektardan beş kat daha büyük olan alana başka bir yerleşme kurulmuştur. Bu plato üzerine kurulan büyük yerleşme Düzen Tepe olarak adlandırılır ve Sagalassos'un sadece 1,8 km güneybatısında yer alır. Düzen Tepe de dik yamaçlarla, Zencirli Tepe (1784 m) üzerindeki akropolisi de ayrıca kuşatan etkileyici fakat eski bir çevre duvarı ile korunmuştur. Şaşırtıcı bir şekilde her iki yerleşme de, geçimini yoğun, hâlihazırda küçük tarımcı yerleşme örüntülerine sahip Ağlasun Vadisi'nden sağlar. Bu durum, daha küçük olan Sagalassos'taki genç erkeklerin geçimlerini sağlaması için Pers ordusunda paralı asker olarak hizmet etmesine sebep olmuş olabilir. MÖ 4. yüzyılın sonunda ve devamında, Hellenistik etkileri benimsedikleri açık olduğundan Ön Asya'daki Yunan kolonileriyle doğrudan temas kurma noktasına gelmiş olmalıydılar. Bu tarihten önce, her iki komşu yerleşme de aynı, daha ziyade anakronistik (içinde bulunduğu zamana ait olmayan) – çini, saz dam örtü, dal örgü duvar, çok basit çanak çömlek – "Pisidia"ya özgü (?) maddi kültürü paylaşıyordu. Düzen Tepe'de bu maddi kültür yerleşme MÖ geç 2. yüzyılda terkedilene kadar hemen hemen değişmeden kalır. Bununla beraber Sagalassos sakinleri, büyük kesme taşlarla çağdaş Yunan kentleri ya da teras duvarlarındaki gibi tamamlanmış olan depolama üniteleri inşa etmişlerdir. MÖ 300-280 yılları civarında yazılmış olan Grekçe bir yazıtta, yazılı kanunlarla birlikte yargıyı yönlendiren yönetmelikler

ve ifadeler bulunmuştur. Bu yazıt, o zamana kadar Sagalassos'un yerel bir yerleşmeden Yunan kurumlarıyla bir "polis" e dönüşmüş olduğunu gösterir. Yazıt, önceki yönetmeliğe de gönderme yaptığından, bu dönüşüm MÖ 4. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiş olmalıdır. MÖ 333 yılında, Arrianus'un yerleşmenin yerel topografyasıyla ilgili ayrıntılı ifadesinde de belirttiği gibi, Büyük İskender'in kenti ele geçirdiği dönemde Sagalassos çoktan kendinden büyük komşusu Düzen Tepe'nin boyunduruğu altına girmiştir. İşin aslı, Makedonya kralına direnerek inatçılığını resmeden Sagalassos halkı bu özelliğini MS 6. yüzyıla değin kaybetmemiş olan Ön Asya'daki nadir kentlerden biridir.

MÖ 323 yılında İskender'in ölümünden sonra Sagalassos, önce İskender'in genç oğullarının naiplerinden biri olan Alketas'ın eline geçer. Sonra, MÖ 301 yılında, ilk kez "kral" ünvanı aldığı varsayılan, İskender'in komutanlarından Antigonos Monophthalmos'un krallığına geçer. Bu dönem, büyük olasılıkla yerel otonominin uygulandığı bir dönemdir. Sagalassos, MÖ 281 yılında Seleukos Krallığı'nın bir parçası haline gelir. Görünen o ki, özellikle onlara gümüş tetradrahmi basmalarına izin veren ve büyük olasılıkla Hellenistik kentin duvarlarını da inşa ettiren III. Antiokhos döneminde iyi ilişkiler devam ettirilmiştir. Sagalassosluların bu Seleukos öncesi tutumu ve inatçılığı, MÖ 189 yılında bu kralın Romalılara yenilmesinden sonra, kış boyunca lejyonlarını beslemek için tahıl arayan ve bölgelerine giren Roma konsülünü neden hoş karşılamadıklarını açıklar. Bu durum Romalıların muazzam yaptırımına neden olmuştur. Bu yaptırım, 1000 işçinin yıllık maaşına karşılık gelen 50 gümüş talent ile birlikte Hellenistik Dönemde kent bölgesinde yetişen ana ekin olan 40 bin 'medimnoi' buğday ve arpayı içerir. Bu kayıp, yaklaşık bir yüzyıl boyunca kamusal inşa çalışmalarını aksatmıştır. Ancak, yüzyıl sona ermeden yukarıda da bahsedildiği gibi, Sagalassos bölgesel olarak yayılmış, bazılarının formları Seleukos ve Ege civarında meşhur olan formlardan esinlenmiş, mat, kırmızı renkli çanak çömleği üretmeye başlamış olmalıdır.

Sagalassos, III. Antiokhos'un yenilmesinden sonra, Bergamalı Attalidlerin, sonra da MÖ 133 yılında Roma eyaletinin eline geçmiştir. Roma Cumhuriyeti, ilk önce Attalid krallarına karşı devam eden açık savaş ve isyan yıllarından sonra tekrar sağlanan düzeni idare etmiştir. Hellenistik Sagalassos'un en önemli anıtsal yapısı, MÖ 100 yıllarında inşa edilmiş Bouleuterion (Meclis Binası) idi. Seçilmiş yaklaşık 220 üyenin oturduğu bu yapı, tamamen Yunan tipindedir ve yüzyıllar boyunca, üst ve orta kentteki tüm kamusal anıtlar etrafında odak noktası haline gelir. Bununla beraber, MÖ 64 yılında Büyük Pompey'in barışı tekrar sağlaması ve kıtayı yeniden düzenlemesinden önce, bu yüzyılın ilk yarısı gerileme veya duraklama dönemiydi. Bu durum ticareti Kilikya korsanlarından yeteri kadar zarar görmüş Pisidia'nın Pontuslu VI. Mithridates ile birliklere katıldığı üç Mithridatik savaşla sonuçlanmıştır. VI. Mithridates, Romalı açgözlü vergi toplayıcılarına karşı Ön Asya'daki birçok kentten destek almıştır. Bu dönemden sonra Sagalassos'un iskân alanı, istihkâmının ötesine, güneye ve doğuya doğru genişler. MÖ 39 ve 36 yıllarında Mark Antony bir dizi bağımlı krallık kurduğu zaman, kısa süreliğine (MÖ 39-25) Sagalassos kenti de bu krallıklardan biri olan Galatyalı aristokrat Amyntas'ın hükmü altına girer. Bu durum, kentte kralın rakiplerinin Sandalion'a geri çekilmesiyle sivil savaşa neden olur. Sandalion, çok derin olan Kestros (Aksu) kanyonuna bakan Sagalassos'un hâkimiyet alanının doğu sınırında yer alan bir kaleydi. Amyntas burayı asla ele geçiremedi. Ancak, doğudaki yeni domestik mahallede "Yunan" tipinde bir çeşme yapısının inşa edilmesinden de anlaşılacağı gibi bu dönem boyunca kent büyümeye devam etti. 1997 yılında restore edilen yapı çeşme işlevini tekrar kazandı. Olasılıkla Zeus'a adanmış bir Dor Tapınağı da aynı döneme tarihlenebilir. Sagalassos Amyntas'ın hükmündeyken, MS 270 yılına kadar süren olağanüstü derecede zengin bronz sikke basımı da başlatılmıştır.

Roma İmparatoru Augustus'un MÖ 25 yılında Amyntas Krallığını topraklarına katması ve Galatya eyaletine çevirmesinden sonra Sagalassos, tamamen değişime uğradı. Augustus'un, hepsi Sagalassos'un 100 km'lik alanı içinde konuşlanmış, yedi yeni koloni kurması ve kolonide yaşayan 80 bin (çoğunlukla Orta İtalya'dan) kişiyle birlikte Sagalassos'un tarım ve zanaat faaliyetleri için potansiyel pazarını genişletti. Kentin soyluları, bu sömürgecilerin evyapımı kaliteli ve kırmızı astarlı kaplarını ('sigillata') içme ve yemek yeme için kullandıklarının farkındalardı ve bu durum yukarıda

bahsi geçen “Sagalassos kırmızı astarlı çanak çömleği”, ‘Doğu Sigillata’sının endüstriyel ölçekte üretimine yatırım yapmalarını sağladı. MÖ 6 yılında, 63 km’lik bir mesafe üzerinden Pamfilya limanları ile ana kolonileri birbirine bağlayan ve Sagalassos tarafından kontrol edilen bir yol olan ‘via Sebaste’nin inşası, kentte yürütülen ihracat için Akdeniz’e doğrudan erişim sağlamıştı. Dahası, Sagalassos’un soyluları, tarıma büyük oranda yatırım yapmış, ormanlık arazileri yakarak, tahıl ve zeytin yetiştirmek için tarım arazilerine dönüştürmüşlerdi. Augustus zamanıyla birlikte başlayan ve yaklaşık altı yüzyıl devam eden ılıman iklim sayesinde, 1400 m yükseklikte zeytin yetişebilmiştir. Tüketilen hayvan kemikleri üzerinde bulunan ağır metal izleri, kentin 3500 ila 4000 sakininin geçim ihtiyaçlarını zanaat faaliyetleriyle oldukça kirlenmiş olan hemen yakınındaki alanın üretim kapasitesiyle gidermiş olduğuna işaret etmektedir.

Birkaç nesil içerisinde Sagalassos kentinin boyutu üç mislinden fazlasına çıkar ve sonunda 42 hektara ulaşır. MS 10 yılında hâlihazırda işleyen Anadolu’nun en eski “Roma hamamları”nı da (şimdiye kadar keşfedilmiş) içeren yeni yapılar bölgedeki İtalyan kökenli sömürgeciler nedeniyle açıkça Campania’lı ilk örnekleri taklit eder. Çoğu Augustus döneminde tamamlanan, Aşağı Agora’nın düzenlemesi, Odeon ve Apollo Klarios’a adanmış bir tapınak inşası gibi başka yapı projeleri başlatılır. Bu tapınakta, büyük olasılıkla dolaylı olarak yaşamakta olan Apollon’un koruyucu tanrısı olarak görülen Augustus’un kendisine tapınılıyordu. Augustus’un ardından gelen Tiberus’un (MS 24-37) hükmü boyunca, Anadolu’nun en eski sütunlu caddelerinden biri 290 metreye kadar genişletilmiş ve kentin yeni Güney Kapısı ile Aşağı Agora birleştirilmiştir. Bu inşa programları olasılıkla hala kent yerel yönetimince-kent sınırları dâhilinde finanse ediliyordu. Ancak Augustus’un, nüfus sayısına dayanan ve çoğu gelirin yönetsel yerine, bölgesel hazineye aktarıldığı vergi reformları sonrasında, sıklıkla kent valilerince yürütülen gelirleri kentin düzenlenmesi için kullanma uygulaması kent soyluları arasında yaygın hale gelir. Soylular bu hizmetleri karşılığında, kent meydanlarına ya da Sütunlu Cadde’ye dikilen bir dizi heykelle onurlandırılmışlardır. Önceleri bu soylu kesim, 2009 yılında tamamiyle yeniden inşa edilen, zengin biçimde bezenmiş, 15 metre yükseklikteki Kuzeybatı Heroon (Kahramanlar Anıtı) gibi, kendi sınıfının üyeleri için zengin anıtlar dikmeye devam etmiştir. Sonra, dört aristokrat tarafından (yeniden) düzenlenen ve taş döşenen, akabinde her bir meydanın dört köşesine 14 metre uzunluktaki sütunların üzerine kendi heykellerini yerleştirdikleri Yukarı Agora’da olduğu gibi kentsel altyapıya yatırım yapmaya başlamışlardır. Julio-Claudian Hanedanı (MS 14-68) döneminde soylu sınıf, inşa politikasını sadece imparatorlar ve ailelerine adanan onursal anıtlara (ağırlıklı olarak kemerler, kapılar) çevirmişlerdir. Bu, hem yerel tanıtım hem de Roma vatandaşlığının elde edilmesini sağlamıştır. Yukarı Agora’ya önce Caligula’ya (MS 37-41) daha sonra olan imparator Cladius’a (MS 43) adanan kemerli kapı inşa edilmesinden sonra, Sagalassos’ta ilk defa Yukarı Agora’yı düzenleyen aristokratlardan birinin torununa kendi ailesi için Roma vatandaşlığı verilmiştir. Flavian Hanedanı imparatorları döneminde (MS 69-96), imparator kültü Roma vatandaşlığını elde edebilmek için başka bir araç haline gelir. Bu, Vespasianus (MS 69-79) hükümdarlığı altındaki bir kişinin, Flavian İmparatorluk evi için tanıttığı bir “belediye” kültü örneği idi. Sagalassos’ta ilk kez Roma vatandaşlığı elde eden bir aileden kadınla evlenmesiyle, kentin en önemli iki soylu ailesi birleşmiştir. Her ne kadar kentteki ilk şövalyelik Yukarı Agora’nın düzenlenmesinden sorumlu olan aristokratlardan birinin büyük torunu için verildiyse de, bu evlilikten doğan çocuklar çoktan Roma “şövalyeleri” olarak görülmüştür. Bu büyük torun aynı zamanda bu aileye Roma vatandaşlığı kazandıran Cladius kemerini yapan kişinin yeğenydi. Ona kentin ilk şövalyeliğini kazandıran iş, şimdilerde bölgesel imparator kültürünün bir parçası haline gelen Apollo Klarios (‘Klareia’) için oyunlar yaratmasıydı.

Traianus döneminde (MS 98-117), Marcus Aurelius, Antoninus Pius ve Hadrianus dönemleri boyunca doruk noktasına ulaşan yüzyıllık bir inşa süreci başlamıştır. Bundan dolayı yerel aristokratlar, imparatorlara adanan anıtsal yapıları finanse etmeye devam etmişlerdir. Fakat şimdi bu yapılar genellikle kent halkının faydasına hizmet etmektedir. Bunlara, en az beş anıtsal çeşme yapısı - dört tanesi ‘tabernacle’ tipi olarak adlandırılan Nympheum (çeşme yapısı) ve bir Macellum (gıda pazarı) - da dâhildir. Kent soyluları, arka duvarlarındaki nişlerde ve sırasıyla onlara imparator heykelleri ve Olympos tanrıları yanında kurucularını ve aile üyelerini sütun ‘tabernacle’ veya ‘aedicae’ ile temsil etme fırsatı elde ettiklerinden özellikle ‘tabernacle’ tipinde Nympheumlara yatırım yapmayı tercih

ederlerdi. Bu heykellerin çoğu, tüm ya da parçalar halinde korunagelmıştır. Bu nympheumlardan en zengin bezenmiş olanı, Marcus Aurelius döneminde (MS 161-180) Yukarı Agora'da inşa edilmiştir. 2010 yılında restore edilip tekrar işler hale getirilen bu çeşme, neredeyse kesin olarak (belki ölümünden sonra eşi tarafından) yukarıda bahsi geçen kentin en önemli iki ailesini birleştiren evlilikten olan torun T. Flavius Severianus Neon tarafından yapılmıştır. T. Flavius Severianus Neon, kent tarihinin en büyük hayırseveri haline gelmiş, "kariyerine" MS 120-125 yıllarında halk kütüphanesi inşasıyla başlamıştı. Atalarını onurlandıran bir düzineden fazla heykel nedeniyle bu yapı bir nevi hanedan anıtıydı.

Sagalassos tarihinde görülen bir diğer önemli olay ise, MS 120 yıllarında Hadrianus'ın (MS 117-138) Pisidia'yı 'Likya-Pamfilya' eyaletine devretmesiyle, Sagalassos'un 'neokoros' ya da Pisidia'nın tümünde uygulanan imparator kültürünün resmi merkezi olarak seçilmesidir. Hadrianus ayrıca, 5. yüzyılın sonlarına kadar gururla taşınan onursal "Romalıların dostu ve müttefiki olan ilk Pisidia kenti" ünvanını kazandırmıştır.

Pisidia'nın imparator kültü merkezi olarak Sagalassos, Pisidia'nın her tarafından yıllık ziyaretçileri ve temsilcileri çeken festivallere ve oyunlara ev sahipliği yapmıştır. Bu faaliyetler, kente ek gelir sağlamış ancak yerel gereksinimlerin ötesindeki boyutlarda binaların yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu durum Antoninus Pius döneminde (MS 138-161) tamamlanan yeni bir imparator kültü tapınağının inşasıyla sonuçlanmıştır. "İmparatorluk Hamamları" (6500 m2 den fazla bir alanı kaplayan) Augustus dönemine ait içi doldurulmuş "Eski Hamam"ların üzerine inşa edilmiştir. Bu yeni kompleksin üzerine inşa edilmiş genişletilmiş yapay teras olasılıkla MS 165 yılında tamamlanmıştır. Aynı şekilde, 9000 kişilik yeni bir tiyatro yapısı, öncülünün üzerine inşa edilmiş ve büyük olasılıkla Marcus Aurelius döneminde (MS 161-180) açılmıştır. Ancak, kentin "aşırı harcama"ları yüzünden oditoryumun üst kısmı ve sahne yapısının ikinci katı asla tamamlanamamıştır. Hadrianus ve halefleri Antoninus Pius ve Marcus Aurelius, Sagalassos'un refahını artırmakla sorumluydu. Kendilerini ve eşlerini temsil eden yaklaşık beş metre yükseklikteki akrolit heykelleri yeni hamam kompleksinin "mermer oda"sına yerleştirilmiştir. Bu mekân, genellikle kentin görkemli geçmişini anlatan heykel teşhiri ve diğer süslemeleriyle yüksek oranda sembolik bir karaktere sahiptir.

Severus Hanedanı'nın sonu (MS 235) – kentin iki ana caddesinin kesişme noktasındaki kemeryolu ve Aşağı Agora'daki bir nymphaeum'un inşaatı süresince- Theodosius'un hükmünün başlangıcı arasında Sagalassos'ta kamu binası faaliyetleri sekteye uğramıştır. Bu durgunluk dönemi yüzyılın sivil istikrarsızlık ve işgallerden (Gotlar, Persler) etkilenen pazar yerlerinin küçülmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Bununla birlikte, 4. yüzyılın sonları boyunca kamusal ve özel inşaat çalışmaları devam etmiştir. MS 400 yılı civarında, Hellenistik tahkimat alanından uyarlanan ve bu nedenle kentin sadece üçte birini koruyan yeni bir kent duvar inşa edilmiş. Bu duvar, 'Spolia'nın kullanımına rağmen, iyi inşa edilmiş duvarları özel bir tehditin neden olduğu aceleci bir yapımdan ziyade kentsel bir gururu yansıtır. Theodosius döneminde (MS 379-450), hamam kompleksi masif ve savurganca bir onarıma maruz kalmış ve birçok odanın işlevi değiştirilmiştir. Bu müdahaleyle "mermer odası" sıcak su hamamına (caldarium) dönüştürülmüştür. Devasa akrolit imparator heykelleri kaldırılarak doğu kolunda büyük bir havuz yer alan 1650 m2'lik geniş bir haç şeklindeki soğuk su odasına (frigidarium) güneydeki orijinal erkek soyunma odalarına taşınmıştır. Erken 6. yüzyıla ait bir mozaik yazıtında odanın orijinal tabanının onarıldığından bahsedilir. Kamusal bir yemek salonu olarak kullanılmış olduğundan, bu dönüşümün nedeni de açıklığa kavuşmaktadır. Bundan dolayı içi doldurulmuş havuzun üzerinde odanın dört kolunun kesiştiği yerde yapılan törenleri izleyebilmek için ahşap bir tiyatro yapısı yer alır. Önceleri, genel yemekler, imparatorları onurlandırmak için burada düzenlenmiş olmalıdır. Fakat büyük olasılıkla mekâna, Hristiyan şehitleri anmak amacıyla halk yemekleri düzenlenerek çabucak el konulmuştur. Önceden 'mermer oda'nın giriş odası (vestibule) olarak kullanılmış olan geniş alan yeni bir havuzu olan ve abartılı bir şekilde süslenmiş frigidariuma dönüştürülmüştür. Aynı dönem süresince, daha eski bir peristilli villa (sütunlu avlusu olan) yeni inşa edilmiş kamusal ve özel kanatlarıyla oldukça büyük bir kent sarayı haline gelir. Daha şimdiden sekiz

farklı katta 73 tane oda açığa çıkarılmıştır. Burası muhtemelen yeni ortaya çıkan soylu kesimden bir aristokratın konutuydu. Kent konsülleri ve valileri hala kendi ofislerinin şimdiye dek çok ağır olan finansal sorumluluklarını taşımalarına rağmen, bu yeni üst sınıfın üyeleri bölgeye(lere) imparatorluk yönetimi hizmeti vermelerinden sonra vergilemeden muaf tutulmuşlardı. Orada kentlerinden çok daha büyük arsaların sahibi olmuşlardı. Oldukça zengin olmalarına karşın, bu servetlerini kendi yaşadıkları kente bir yatırım olarak aktarmaktan vazgeçmiş, daha ziyade Sagalassos'taki lüks Kent Konağı gibi özel yapılara yatırım yapmışlardı. Bununla beraber, bu sarayın ilk olarak MS 381 yılında Konstantinapolis Konsili'ne katılmasıyla belgelenmiş Sagalassos'un piskoposlarının konutu olduğu da unutulmamalıdır.

Sagalassos'ta Hristiyanlık yalnızca aşamalı olarak baskın din haline gelir. Kentin soyluları 6. yüzyılın ortalarına kadar hala paganizme ve 'klasik' kültüre sempati duyuyorlardı. 5. yüzyılın başlarında, Hellenistik bouleuterion terkedilmiş Apollo Klarios Tapınağı gibi 'pagan' geçmişin virane anıtları kent'in ilk Hristiyan bazilikalarına dönüştürülür. Oldukça göz önünde olan konuları nedeniyle kent'in peyzajında göze batar hale gelen bu kiliseler yeni dinin zafer sembolü olmaktan çok, kent'in estetik görünümünü sürdürmeyi amaçlamıştır. Hristiyan sembolleri MS 450 dolaylarında sadece yerel olarak üretilen çanak çömlek üzerinde görülür ve hala Dionysos motifleriyle rekabet halindedir. Sagalassos'un Hristiyanlıkla tanışması, MS 370'lerde Arianizm (İsa'nın tanrı olarak değerlendirilmediği öğretisi) ile Katoliklik arasındaki rekabet ve 5. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar devam eden St. Michael'e tapınanların (Michaelitai) zaferiyle sonuçlanan iki grup arasındaki anlaşmazlık ile 4. yüzyılın sonlarında Hristiyan ayaklanmasıyla oluşan kentsel gerilimle aynı zamana rastlar.

5. ve 6. yüzyılın ortaları arasında birçok yapı, anıtsal boyutlarda neredeyse tamamen tekrar inşa edilmiştir. Onarımlar kent altyapısını ve kamusal anıtları da etkilemiştir. Sütunlu Cadde'nin onarımı sırasında, iki yeni anıtın dikilmesi – biri yeni ortaya çıkan bir pagan heykeli taşıyan, diğeri Julianus the Apostate (Dönek Julian - pagan inanışların icra edilmesine, mabetlerini tekrar açmalarına izin verdiği için bu lakap verilmiş) (MS 361-364) onuruna yapılmış olan - kent'in bazı yöneticilerinin arasında eski 'pagan' kültürünün korunduğuna/direnişine tanıklık eder. MS 525-540 yıllarına tarihlenen bu yenilemelerin çoğunun, 6. yüzyılın başlarında yaşanan bazı doğal felaketler (olasılıkla deprem) sonrasında yapılan onarımlar olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte bu faaliyetler birdenbire sona erer. MS 541-42 yıllarında ara sıra ortaya çıkan veba – Anadolu'nun başka yerlerinde de olduğu gibi - olasılıkla kentsel ve kırsal nüfusun üçte birini öldürmüştür. Kendi mal varlığı için çalışan işçiler ya ölmüş ya da kaçmışken, hayatta kalan süper-elit kesimin çoğu servetini kaybetmiştir. Bu felaketten sonra Sagalassos, aşamalı olarak kentsel görünümünü kaybetmiş ve sonunda düzenli çöp toplama gibi bütün valilik hizmetlerinden vazgeçmiştir. Bu yüzden çöpler terkedilen kamusal yapılara atılmıştır. İmparatorluk Hamamları içindeki, orijinal frigidariumun doğu 'kol'undaki ahşap tiyatro kaldırılarak yerine iki büyük fırın konulmuştur. Bu fırınlarda, aralarında Sabina, Antoninus Pius ve Faustina Minor'un akrolit heykellerinin de bulunduğu mermer heykeller kireç elde etmek için yakılmıştır. Yedi ya da sekiz daha küçük fırın heykellerin yaldızlı bronzlarını eritmek için kullanılmıştır. Bu faaliyetleri yalnızca sismik felaket durdurabilmiştir. Faustina Minor ve Marcus Aurelius heykellerinin mermer kısımlarının tümü, Hadrianus heykelinin bir bacağı ve portre başı kurtulmuştur. Eş zamanlı olarak, tarımsal faaliyetlerin artık kent içlerinde yapılmasından anlaşılacağı üzere kent geçiminde yoksullaşma ve stres artmıştır. Kent Konağı yerel bir misafirhanenin de içinde bulunduğu daha küçük birimlere bölünmüş, bazı kısımları ziraat ürünlerini depolamak için kullanılmıştır.

MS 602-620 yıllarında yıkıcı bir depremle kent'in büyük bir kısmı yok olmuş, fakat 7. yüzyıl boyunca dağınık bir şekilde yaşamını sürdürmüştür. Yüzyılın ortalarında muhtemelen Arap işgallerine karşı inşa edilmiş iki kuleli duvar ve bir zamanlar Pisidia imparator kültürüne ev sahipliği yapan dağlık burun ve Sütunlu Cadde'nin güney ucu kapatılmıştır. Ayrıca MS 650 civarında yaşanan şiddetli bir kuraklık, kent bölgesindeki bazı vadilerde tarımdan hayvancılığa geçilmesine sebep olmuştur. Yüzyılın sonuna kadar, Sagalassos'taki yerleşim, birbirinden bağımsız iki küçük köye bölünmüştür. Daha önce bahsedilen kendi tahkimatıyla korunan dağlık burunda 13. yüzyıl başlarına kadar yerleşilmeye devam edilmiştir.

12. yüzyılda 'İskender Tepe'sinin üzeri de tahkim edilmiştir. Her iki yerleşme de bir süre Ağlasun'da yaşamakta olan Selçuklularla beraber yaşamıştır. Bununla birlikte, yerleşme 13. yüzyılın başlarında terkedilmiştir.

Prof. Marc WAEKENS
Subfaculty of Archaeology, Art History and Musicology
Catholic University of Leuven